

Afrodit, Antik Çağ Helen mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçasıdır. Güzel bir genç kadın görünümündeki Afrodit, sadece Sparta'da başında miğfer ve elinde silahla resmedilmiştir. Helen dünyasının başka bir kent-devletinde silahlı Afrodit görülmez.

Kadınlar antik dönemde savaşlara katılmazdı. Savaş, o dönemdeki tekniğın gereğii esas olarak kas gücüne dayanırdı. Buna rağmen Sparta'da Afrodit'in silahlı olarak resmedilmesi bu kent-devletinde kadınların özel konumuyla ilgilidir. Bu konum tarihin en etkili filozoflarından birisi sayılan Aristoteles'in de dikkatini çekmiş ve **Politika** adlı kitabında Sparta anayasasını eleştirirken kadınlara yönelik eleştirileri de olmuştur.

Antik dönem oldukça geride kalmış gibi görünmesine karşın hayatımızı güçlü biçimde etkilemeyi sürdürüyor. Antik Çağ dünyanın büyük oranda Akdeniz'den ibaret olduğu, ne olduysa büyük oranda bu denizin kıyılarında gerçekleştiğii bir dönemdir. Büyük dinlerin doğduğu dönemdir. Bir başka önemli örnek ise, Yeni Çağ'da Antik dönemin yeniden keşfedilmesi ve o döneme ait olduğu bilinen yapıtların değeri kazanmasıdır. Modernizmin temellerinin atıldığı Yeni Çağ'da Antik dönemin güçlü etkisi vardır. Antik çağ denilince akla demokrasi uygulaması, bilim ve sanat üretimiyle Atina geliyordu. Tarihin ilk akademisi Platon tarafından bu kentte kurulmuş, Aristoteles de Atina doğumlu olmamakla birlikte yıllarca bu kentte yaşamıştı.

Rönesans'tan başlayarak örnek alınan Atina'nın toplumsal yaşamında kadın yok sayılırdı. Çocukluktan başlayarak ev işleri ve çocuk bakımı için yetiştirilir, yurttaşlar tarafından ortaklaşa alınan kararlarda söz hakkı bulunmazdı. Aristoteles'in susmayı kadın için erdem sayması, kadını aşağı cins olarak görmesi ve bu tespitlerini doğal bir durum olarak gerekçe göstermeden savunması, Atina toplumunun değeri içselleştirmesinin sonucudur. Kadının Atina'daki durumuyla Aristoteles'in bu cinsi değeri değerlendirme büyük benzerlik gösterir.

Antik dönemle ilgili olarak uzun yıllardır yapılan ve sürekli yenilenen değeri değerlendirmelerde kadın yoktu. Kadının bu dönem için de ortaya çıkması, tarihin sürekli olarak yeniden yazılmasıyla ilgilidir.

Tarih sürekli olarak yeniden yazılır ve bunun iki nedeni olduğu söylenebilir.

Birincisi: yeni kaynakların bulunmasıdır. Yakın dönemlerle ilgili önceden bilinmeyen kaynaklar bulunması zor olmakla birlikte imkansız da değildir. Antik dönemle ilgili olarak ise bu ihtimal her zaman dikkate alınmak zorundadır. Helen dünyası, Mısır, Persler, Roma ya da Kartaca ile ilgili olarak bulunan yeni bir kaynak dönemle ilgili bazı değerlendirmeleri değiştirebilir.

İkincisi: bir dönemle ilgili olayların farklı yorumlanması ve aralarındaki bağlantının farklı kurulması farklı bir tarihi ortaya çıkarabilir. Olaylar değişmemiştir ama değerlendirilmeleri değişmiştir.

2014, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının 100. yılıydı ve piyasa değişik dillerden çok sayıda kitapla doluydu. Yüzeysel olarak bakıldığında bütün yazarlar aynı dönemi anlatıyordu: savaşa yol açan nedenler, savaş ve savaş sonrası... Bazıları bin sayfa tutan kitaplarda yer alan olaylar aynıydı ama yorumlanmaları farklıydı; olayların birbirleriyle olan ilişkisi de farklı kuruluyordu. Bunun dışında söz konusu olan başka bir yenilik ise, bu büyük savaşın şimdiye kadar ele alınmamış yönlerden incelenmesiydi. Sosyal demokrat partinin (o dönem komünist partileri bu adı taşırdı) ve işçi sendikalarının güçlü olduğu Almanya'da savaşa muhalefet zayıf kalmış, işçiler koşar adım savaşa katılmışlardı. Bu konuda 19. yüzyıl sonlarından itibaren ülkede yükselen milliyetçilik belirleyici etkendi.

En fazla yüz yıl öncesiyile ilgili çok sayıda bilgi farklı yönlerden değerlendirilebilir, ama aynı uygulamayı Antik dönem için yapabilmek zordur. Burada kaynak sorunu ortaya çıkar, ek olarak, bulunan kaynağın da titizlikle eleştirel olarak değerlendirilmesi gerekir.

Antik dönemde kadınlar, özel olarak Sparta ve Atina kadınları konusundaki kaynaklar bu konuda örnek verilebilir.

İKİ KENT VE İKİ AYRI KADIN

Birbirinden fazla uzak olmayan iki kent-devlet, Atina ve Sparta'nın toplumsal yapıları birbirinden oldukça farklıdır. "İkisi de köleciliğe dayanan toplumları" belirlemesinin açıklama gücü sınırlıdır. Evet, ikisi de köleciler toplumdur ama iki toplumda kölelerin statüsü farklıdır. Köleler dışında kalan özgür ve yarı özgür yurttaşların statüsünün de farklı olduğu gibi... Kadınların statüsü ise birbirinden tümüyle farklıdır.

Kısıtlı bilgiye dayanan büyük genellemeler aşılabildiği oranda tarih de dahil olmak üzere insan bilgisinin değişik alanlarıyla ilgili gerçeğe daha yakın belirlemeler yapabilmek mümkün olmaktadır.

Atina ile ilgili kaynak sorunu az iken, Sparta için durum farklıdır. Spartalılar geriye az kaynak bırakmışlar ve Sparta ile ilgili bütün önemli bilgiler Atina kökenli yazarlar tarafından verilmiştir. Bilgi, bilgisizlikten iyi olmakla birlikte, eleştirel değerlendirilmesi gerekir. Aristoteles, Spartalı kadınlar hakkında bilgi verir ve onları eleştirirken; önemli ayrıcalıklara sahip olduklarını, erkekler üzerinde diktatörlük kurduklarını da belirtmiştir. O'na göre Sparta bir kadın toplumdur ve bütün işleri kadınlar yürütmektedir.

Bu bilginin doğruluk derecesinin –mümkünse- başka kaynaklardan kontrol edilmesi gerekir. Atinalılar, Spartalılar da dahil olmak üzere kendileri dışındaki herkesi barbar ya da geri toplumlar olarak gördükleri için, Sparta hakkında verdikleri bilgiler de bu bakış açısına uygun olacaktır. Spartalı kadınlar konusunda da benzeri değerlendirme yapılabilir.

Sorun sadece Spartalı kadın değil genel olarak Antik çağda kadındır ve bu çağa kadına odaklanarak bakış yeni sayılır.

Antik Çağ uzun bir zaman boyunca erkek dönemi olarak kabul edildi. Varolan kaynaklara ve bitmez tükenmez savaşlara bakıldığında böyle düşünülmesi normal sayılırdı. Filozofların, şairlerin, bilim insanlarının tümü erkekti. Savaş esas olarak kas gücüne dayandığı için tümüyle erkek işiydi. Araya bazen kadın isimleri karışsa da bu durum genel değerlendirmeyi değiştirmiyordu.

Antik Çağ'a yönelik araştırma yapanların sayısının artması, eski Yunanca öğrenmenin gereğinin anlaşılması, yeni kaynaklar bulunması ve varolanların yeniden değerlendirilmesi, bu dönemin "erkek dönemi" olarak adlandırılmayacağını gösterdi. Sparta kadınlarının Antik Çağ kadını içinde özel yeri vardı.

Simone de Beauvoir, 1949'da yayımlanan "**İkinci Cins**" adlı yapıtında; her şeyin toplum çıkarı tarafından belirlendiği Sparta'nın kadın ve erkeğin eşit olduğu antik dönemin tek kenti olduğunu belirtir. Atina'ya göre apayrı bir yapıya sahip olan Sparta'da farklı olan sadece kadınların durumu değildir; burada toplum esastır, aile ve birey geri planda kalır. Bunu en iyi gösteren Antik dönem için iyi bilgi edinme kaynaklarından birisi olan mezarlıklardır. Sparta'da sadece savaşta ölen erkekler ve doğum yaparken ölen kadınlar için mezar taşı vardır, geriye kalanlar ise anonim olarak gömülürler. O erkek ve kadınlar toplumun çıkarı için öldüklerinden mezarları bellidir.

Makedonya'nın egemenliği ve İskender öncesindeki Helen tarihinin Atina-Sparta karşıtlığı ekseninde incelenmesi verimli sonuçlara yol açtı. "Ne bulacağınız nasıl aradığınıza bağlıdır" belirlemesi burada tam olarak kendini gösterdi ve araştırma yöntemindeki değişim farklı bulgulara yol açtı."Antik Çağ'da kadın" gibi sadece Helen dünyası ve Roma'yı kapsamakla sınırlı olsa bile yeni ve önemli yapıtlar ortaya çıktı. Bu dönemle ilgilenen kadın tarihçiler "Sadece erkek dünyası mıydı?" sorusuyla Antik dönemi incelediklerinde bilinenlerden farklı bulgulara ulaştılar. Sadece Sparta kadınlarını konu alan kitaplar bile yayımlandı. Bazı kitapların basım tarihlerinin son yirmi yıl içinde olması konuyla ilgili araştırmaların hız kazanmasının yeni sayılabileceğini gösteriyor.

Sparta'nın toplumsal yapısı, mevcut bilgi çerçevesinde incelendiğinde, kadınların Atina'daki hemcinslerine göre oldukça geniş olan haklarının olağanüstü denilebilecek koşullar altında gerçekleştiği görülür.

Sparta bir savaş toplumdur. Aristoteles'in belirlemesine göre bu kent devleti içe ve dışa yönelik olarak sürekli savaş durumundadır. Sparta'da Atina'da olduğu gibi kişiye değil topluma ait olan "kolektif köleler"in sayısı özgür vatandaşlara göre oldukça fazladır. Yine Aristoteles'e göre, kölelerin her karşı çıkışını vahşice bastıran Sparta'nın bu nedenle geleceği yoktur. Ne ki, Sparta, Helen dünyasındaki en istikrarlı kent devleti olarak bilinir. Yaklaşık 400 yıl boyunca önemli bir iç kriz yaşamamıştır. Bunun bir nedeni içte ve dışta askeri başarıları, diğer nedeni de Sparta kadınlarının da erkekler gibi toplumla tam bir bütünleşme içinde olmasıdır.

Yine Aristoteles'e göre; savaşın, dönemin diğer toplumlarına göre daha büyük önem taşıdığı toplumlarda, başka bir deyişle savaş toplumlarında "kadın iktidarı" vardır. Bunun nedeni, erkekler sürekli olarak savaşta ya da askeri eğitimde oldukları için neredeyse bütün işlerin kadınlar tarafından yürütülmesidir.

Bu durumu 20. yüzyıldaki dünya savaşlarında ortaya çıkan kadın etkinliğiyle karıştırmamak gerekir. Savaş sırasında çok sayıda erkek üretim sürecinden ayrılarak savaşa katıldığı için, üretimde kadınların payı yükselmişti. Ne ki, bu durum geçiciydi ve savaş sonrasında eskiye dönelecekti.

Kadınların Sparta'da daha önemli ve geçici olmayan bir toplumsal işlevi vardı. Erkeklerin savaş ve askeri eğitim dışındaki işlere ayıracak zamanı az olduğu için, bu işler kadınlar tarafından yürütülürdü. Buradan hemen çıkan sonuçlardan bir tanesi, Sparta'da kadın otoritesinin toplumun varlığını sürdürmesi için gerekli olduğudur. Üretimi yapan ve her zaman da isyan etmesi beklenen kölelerin (Helotlar) denetim altında tutulabilmesi, erkeklerin önemli bölümünün savaşta bulunduğu koşullarda ancak yüksek kadın otoritesinin varlığıyla mümkündür. Kadınlar savaşmasalar bile, erkeklerle eşdeğer –Aristoteles'e göre daha yüksek- bir toplumsal otoriteye sahip olduklarından, köleleri denetim altında tutabilirlerdi.

Sparta kadınlarının önemli toplumsal işlevleri nedeniyle, Aristoteles'in eleştirdiği ayrıcalıklarının olması araştırmacılar tarafından normal karşılanır. Bazı Sparta araştırmacıları ise ayrıcalık belirlemesine karşı çıkarlar. Sparta kadınının ayrıcalığı yoktur çünkü çocukluktan beri, Atina kadınının tersine, erkeklerle birlikte sosyalleştiği için onlarla eşittir, ayrıcalığa ihtiyacı yoktur.

İki cinsin küçük yaşta başlayan birlikte sosyalizasyonu Sparta kadının sonraki toplumsal statüsünü belirler.

SPARTA KADINI: FARKLILIK VE CİNSELLİK

Aristoteles, Sparta kadınının bedenini çok az gizleyerek dolaşmasını da eleştiri konusu yapar. Sparta kadınının çıplaklığının nedeni, küçük yaşlardan başlayarak erkek çocuklarıyla birlikte çıplak olarak yapılan zorunlu spor eğitimi olsa gerektir. Savaş dışında her alanda erkeklerle birlikte olan Sparta kadınının cinsel yaşamı da beklenilebileceği gibi değişiktir.

Atina'da kızların ortalama evlenme yaşı 13-14 iken, Sparta'da 17'dir. Kadının o döneme göre görece ileri yaşta evlenmesinin nedeni, dünyaya sağlıklı çocuk getirme ihtimalinin yükselmesinde aramak gerekir. Sparta'da özgür yurttaşların savaşlar nedeniyle sürekli azalması büyük bir sorundur, bu nedenle de çok sayıda ve sağlıklı bebek doğması önemlidir.

Atina'dakinin aksine Sparta kadını mirasta erkeklerle eşit hak sahibidir. Aristoteles, Sparta kadınının miras yoluyla toprakların büyük bölümünün mülkiyetine sahip olduğunu da belirtir.

Sparta kadınının özgüveni Pomeroy tarafından aktarılan bir diyalogda da görülür:

Atina'dan bir kadın Sparta kadınına, "erkekleri yöneten kadınlar neden sadece Sparta'da var?" diye sorduğunda, "Erkeği sadece biz doğurabiliriz, onun için" cevabını alır.

Sparta'nın savaşçı erkeği de "başka türdür". Yedi yaşındayken ailesinden alınır, eğitim ve bakımının bundan sonrası devlet tarafından üstlenilir. Her yıl tekrarlanan spor yarışmalarına katılır. Atina'nın aksine Sparta'da bu yarışmalar kadınlar arasında da yapılır.

Kırmızı pelerinli Sparta askerleri savaşta retoriğe büyük önem verirler. Sesi iyi kullanmak için olsa gerek, Sparta'da düzenli olarak koro çalışması yapılır ve kadınların da katıldığı şarkı yarışmaları düzenlenir.

Düzenli spor yapan ve evde kapalı olmayan Sparta kadınlarının Helen dünyasının en sağlıklı ve güzel kadınları kabul edilmesi normaldir.

Sparta'da doğan kız çocukları annelerinde bırakılırken, erkek çocukları bir heyet tarafından muayene edilir. Heyet çocuğun ileride güçlü ve sağlıklı olabileceğine karar vermezse, ıssız bir yerde ölüme terk edilir. Aristoteles en azından bu nedenle haksız sayılmaz. Kız bebekler yaşayabilirken, oğlanların yaşaması sağlam olmalarına bağlıdır.

Sparta kadınları, Atina'dakilerin aksine erkekler kadar iyi beslenirler ve anneleriyle iyi ilişkileri vardır. Babalar ise ailede zayıf bir otoriteye sahiptirler. Kız çocuklarıyla ilişkileri zayıftır çünkü evde fazla bulunmazlar, erkek çocuklarını ise devlet yetiştirir, babaya bırakmaz.

Savaşçı bir toplum olan Sparta'da erkek otoritesi bu nedenlerle zayıftır.

Sparta'da tek eşli aile yapısı her iki cins yönünden de gevşektir. Erkekler hoşlandıkları kadınlarla, eşlerinin de onayını alarak ilişkiye girebilir. Kadınlar genellikle çok eşlidir. Bu durum doğacak çocuklar için sorun oluşturmaz çünkü Sparta'da bir çocuğun birkaç babasının olması normaldir. Babalar ve anne tarafından ortak çocuk olarak kabul edilirler.

Sparta'da her iki cinsten de eşcinsel ilişki yaygındır. Kadın ve erkekte biseksüel yaşam örnekleri az değildir.

Kadın, erkek ve çocuk sonuçta topluma aittir. Kadın-erkek ilişkisinde en önemli husus sağlıklı çocukların doğmasıdır. Kaynaklara göre, bu nedenle önceden çocuk doğurmuş kadınlarla evlenmeyi tercih eden erkekler az değildir, çünkü kadın sağlıklı çocuk doğurabileceğini kanıtlamıştır.

Mevcut kaynaklar çerçevesinde değerlendirme yapılacak olursa, felsefi ve sanatsal üretim konusunda Atina karşılaştırılamayacak kadar ileridedir. Spartalı kadın ve erkeklerin değişik alanlarda üretimleri bulunmakla birlikte yıllar sonrasında bile hatırlanacak ve tartışılacak yapıtlar Sparta'nın dışında, önemli oranda Atina'da ve sadece erkekler tarafından üretilmiştir.

Bitirirken yazının başına dönecek olursak; silahlı aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit, Sparta kadınının olağanüstü koşullardaki bir toplumda erkeklerle eşit, muhtemelen daha fazla hak sahibi olduğunu gösteriyor.

KAYNAKLAR

Aristoteles: Politik, Stuttgart, 1989.

Henriette Harich-Schwarzbauer-Thomas Späth: Gender Studies in der
Antertumswissenschaften, Trier, 2005.

Maria H. Dettenhofer (Derleyen): Reine Männersache? Frauen in der Männerdomänen der
antiken Welt, Köln, 1994.

Sarah Pomeroy: Spartan Women, Oxford, 2002.

Sarah Pomeroy (Derleyen): Women's History-Ancient History, London, 1993.

Düşünbil – sayı 45, ocak-şubat 2015